

TÜRKİYE'DE YENİ İLLERİN KURULMASININ KENTLEŞME VE SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

GÖKÇEN KILINÇ

(İstanbul Bayındırlık ve İskân İl Müdürlüğü),

Prof. Dr. NURAN ZEREN GÜLERSOY

(İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

1. Giriş (Amaç, Kapsam, Yöntem)

Bu bildiri de ülkemizde kentlerin İdarî bölünmesinde etkin olan yasal ve yönetsel süreçlerin incelenmesi ile yeni il kurulmasının kentleşmenin temel özellikleri çerçevesinde rasyonelliğinin tartışılması amaçlanmıştır.

Bu amaçla; öncelikle Türkiye'de 1989 ve 1999 yılları arasında geçen 10 yıllık süreçte yeni kurulan illerin (il merkezlerinin) tüm ilçeler içindeki durumları, il yapılmalarını sağlayan özellikleri, il yapılma gerekçeleri, il yapıldıktan sonra öngörülen faydaların sağlanıp sağlanmadığı ve bu sürecin yönetim ve kentleşme açısından doğurduğu olumsuzluklar irdelenmiştir.

Bu bağlamda, kentlerin İdarî statü değişiklikleriyle ilgili kuruluş olan İçişleri Bakanlığına bağlı İller İdaresi Genel Müdürlüğüne yapılan çalışmalar ile ülke düzeyinde kentleşme ve kalkınma konusunda üst ölçek plan, program ve stratejilerin belirlenmesinden sorumlu kuruluş olan DPT tarafından yapılan çalışmalar, bu çalışmaların etkileri ve sonuçları, yeni illerin kurulmasının yasalarda belirtilen gerekçeleri, bu uygulamaların diğer ilçelerde meydana getirdiği beklentiler ve tüm bunların politik bir rant aracı haline gelmesi incelenmiştir.

Çalışmada ayrıca, kanun ve kanun hükmünde kararnameler ile il yapılan bu kentlerin politik olarak il yapılma gerekçeleri belirlenmiş, bu gerekçelerin bugünkü durumda ne derece gerçekçi olduğu, diğer ilçelerde meydana getirdiği beklentiler tartışılmış ve il yapılma olgusunun politik ve spekülative boyutları değerlendirilmiştir. Böylece politik kararlar ile plan kararlarının birbiriyle çakışan ve çatışan yönleri de irdelenmiştir.

Değişen dünya düzeni içerisinde değişen kent ve kentleşme kavramları ile il ve ilçelerin İdarî statü değişikliği uygulamalarının ne derece bağdaştığı da bu bildiri kapsamında cevapları sorgulanan sorular arasındadır.

2. Türkiye’de Kentleşme Problemlerinin Çözümüne Yönelik Benimsenen Politikalar ve Uygulamalar

Ülkemizde kentleşme problemleri genel olarak bölgeler arası dengesizlikler bağlamında ele alınmış ve üst ölçek plan ve politikalar bu sorunun çözümü yönünde geliştirilmiştir. Kentleşme politikalarının yer aldığı kalkınma planları, planlama konusunda üst ölçek kararları da yansıtmaktadır. Bölgesel projeler ise bu kararların bölge ölçeğinde uygulamalarını içermektedir. DPT kalkınma planlarının hazırlanmasından ve bölgesel projelerin uygulamasından sorumlu kuruluş olarak ülke ölçeğinde plan program ve stratejiler belirlemektedir.

Planlama konusunda DPT tarafından uygulamaya konulan plan, program ve stratejileri 3 başlık altında değerlendirmek mümkündür: 1) Beş yıllık kalkınma planlarında benimsenen politikalar, 2) Bölgesel kalkınma projeleri, 3) Kalkınmada öncelikli yöreler.

2.1. Beş yıllık kalkınma planlarında benimsenen politikalar

• Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:

1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgeler arası dengesizlikleri önlemek, şehirleşme ve nüfus problemlerinin çözülmesi, kamu hizmetlerinin gelir dağılımını düzeltici bir şekilde dağılmasını sağlamak amacıyla bölge planlaması yapılması gerektiğinden bahsedilmiştir (DPT, 1963)

• İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:

1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgeler arası dengesizlikleri önlemek için, “bölge gelişme merkezleri” tespit edilerek ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlayacak kamu yatırımlarının bu merkezlere yönlendirilmesi öngörülmüş ve büyükşehirlerin kalkınmada lokomotif bir rol oynaması esas alınmıştır. (DPT, 1968)

Her ne kadar bölgeler arası dengesizlikleri gidermek bu planın da temel hedefleri arasında yer alsada büyükşehirlerin ekonomik ve sosyal kalkınmada öne çıkmasını desteklemek ilerde bu dengesizlikleri daha da artıracak bir karar olmuştur.

• Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı:

1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Türkiye’de giderek belirginleşen kentleşme problemlerinin (nüfusu beşyüz binin üzerindeki şehirlerde nüfus yığılması) çözümü için kademeli şehirleşme öngörülmüştür. Büyük şehir merkezlerine yönelen nüfus yığılmaları yerine, sosyal-ekonomik ve kültürel organizasyon bütünleşmesini sağlayacak bir şehirleşme olgusu ile gerçekleşeceği vurgulanmıştır. (DPT, 1973)

Görüldüğü gibi bu planda, ikinci planda getirilen büyükşehirlerin kalkınmada lokomotif rol oynaması kararının bu şehirlerde aşırı nüfus yığılmasına neden olduğu görülerek kademeli olarak diğer şehirlere nüfusun yönlendirilmesi benimsenmiştir.

- **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı:**

1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ülkenin ekonomik coğrafyasında, özellikle geri kalmış yörelerdeki sorunların giderilmesi için tüm imkânların kullanılması ve planlama kararlarının mekânla bütünleşmesinin sağlanması kararlaştırılmıştır.

Bölgeler arası dengesizliği gidermede sanayi sektörü lokomotif sektör olarak belirlenmiş ve bu yönde teşvik tedbirlerinin alınması gerektiği, ayrıca geri kalmış bölgelerdeki yerel sermayenin ve bu bölgelerdeki kaynakların, yatırım imkânlarının değerlendirilerek bu kalkınmada aktif rol oynayacak bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. (DPT, 1979)

Geri kalmış bölgelerin, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin hızla gelişmesini sağlamak amacıyla büyük bölge projelerinin hazırlanarak uygulamaya sokulması gerektiği vurgulanmıştır.

- **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:**

1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planının temel amaç ve politikaları arasında Kalkınmada Öncelikli Yörelere gelişme potansiyelinin harekete geçirilmesi ve bu yöreler ile diğer yöreler arasındaki gelişmişlik farkları azaltılması özellikle belirtilmiştir. Planın yerleşme-şehircilik ile ilgili ilke ve politikalar içinde; şehirciliğin mekânda dengeli dağılımını sağlamak amacıyla ekonomik potansiyele sahip orta büyüklükteki şehirlere ekonomik faaliyetlerin yönlendirilmesi desteklenmesi; büyükşehirlerde ise caydırıcı tedbirler yoluyla ekonomik faaliyetlerin mümkün olduğu kadar küçük illere yayılmaları temin edilmesi; şehirlerin mevcut potansiyeline göre turizm, sanayi, eğitim gibi belli fonksiyonlarına ağırlık verilmesi, böylece şehirler arasında bir ihtisaslaşma sağlanması; kalkınmada öncelikli yöreler başta olmak üzere, gelişmekte olan bölgelerde yer alan şehirlerde yan sanayi fazla olan imalat sanayilerinin kurulması ve desteklenmesi sayılmıştır, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf>)

Bu planda da kademeli kentleşme yaklaşımı benimsenmiş, hatta büyükşehirlere göçü önlemek için caydırıcı tedbirler alınması öngörülmüştür. Diğer planlardan farklı olarak bu planda ihtisaslaşmaya da vurgu yapılmıştır.

- **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı:**

1990-1994 yıllarını kapsayan Altıncı. Beş Yıllık Kalkınma Planında, kalkınmada öncelikli yöreler için, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının zaman içerisinde azaltılması temel amaç olarak ortaya koyulmuştur. Söz konusu bölgelerde ekonomik ve sosyal gelişme ve bütünleşmeyi sağlamak üzere gerekli politika ve planlama araçlarının uygulamaya aktarılmasının sağlanması ve kamu kaynaklarının tahsisinde bölgelerin gelişme potansiyelinin dikkate alınarak Kalkınmada Öncelikli Yörelere lehine bir uygulama yapılması temel esaslar olarak belirlenmiştir, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf>)

- **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:**

1996-2000 yıllarını kapsayan bu planda ülke bütününde yer alan her bölgenin farklı imkânları, özelliklere ve sorunlara sahip olmasının, sektörel tercihlerle mekânsal analizin birlikte ele alındığı yeni bir planlama yaklaşımını gerekli kıldığı ve önceki dönemlerdeki Kalkınma Planları ile getirilen

kalkınmada öncelikli yöreler politikalarının ve tedbirlerinin, geri kalmış bölgelerin kalkınmasında ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasında olumlu gelişmeler sağlamasına rağmen, bölgelerarası dengesizliklerin sürmesinin sorun olmaya devam ettiği vurgulanmıştır. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf>)

Ülkedeki dengesiz yerleşme düzeninin ve kentlerin aşırı fiziki büyümesi ve yoğunlaşmasının önlenmesi için alternatif kentsel yerleşmelerin desteklenmesi ihtiyacının artarak devam ettiği, bu bağlamda büyük kentlere verilen sanayi teşviklerinin sınırlandırılması, fiziki ve mali teşviklerin diğer yörelere ve orta büyüklükteki kentlere yönlendirilmesi, bu kentlerin konut ve altyapı projeleriyle desteklenmesi politikalarının uygulama alanı sınırlı kaldığı ifade edilmiştir. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak belirlenen amaç, ilke ve politikalar arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, ülkenin görece olarak geri kalmış yöreleri için, kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak bölgesel gelişme projeleri hazırlanması ve kalkınmada öncelikli yörelerin ülkenin diğer bölgeleri ile ekonomik, sosyal ve kültürel uyumu için yeterli kaynak tahsisine devam edilmesi benimsenmiştir, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf>)

• **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı:**

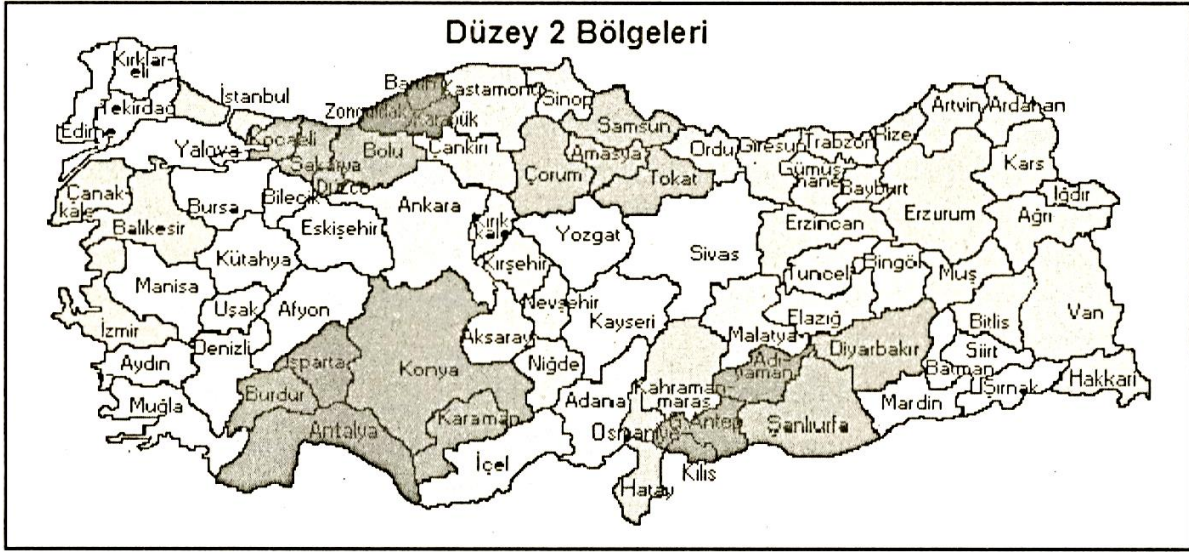
2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, “Bölgeler ve iller arası gelişmişlik farklarının azaltılması, geri kalmış yörelerde gelir düzeyinin artırılması, ekonomik faaliyet çeşitliliğinin sağlanması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel dinamikleri ve potansiyelleri harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi, işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi ile kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasının sağlanması ihtiyacının devam etmekte olduğu, sosyo-ekonomik göstergeler ve gelir dağılımı açısından bölgeler arası farklılıkların süregeldiği vurgulanmıştır. Bölgeler arası gelişmişlik farklarının dengelenmesi, sektörel ve makro politikaların kalkınma etkisinin artırılması, büyük şehirlere yönelik kontrolsüz göçün daha alt kademe merkezlere de yönlendirilerek dengeli bir yapının oluşturulması, kentlerde çevre ve mekân kalitesinin korunarak sağlıklı büyümeye bağlı sorunların azaltılması ve kırsal alanda istihdamı ve verimi artırıcı ve gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi için bölgesel gelişme planlarının hazırlanması ilkelerinin önemini koruduğu ve bölge planları ile bunlarla uyumlu diğer plan ve programların uygun kurumsal yapılanma ve finansman imkânlarıyla desteklenerek uygulamada etkinliğin artırılması ihtiyacının devam ettiği vurgulanmıştır, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>)

• **Dokuzuncu Kalkınma Planı:**

Ülkemizin AB'ye üyelik süreci esas alınarak 7 yıllık hazırlanan ve 2006-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında bölgesel gelişme politikaları ve uygulamalarında köklü değişiklikler yapılması benimsenmiştir. Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik ve gelir düzeyinden kaynaklı farklılıkların hala devam etmesi nedeniyle ve göç hareketlerinin yarattığı nüfus baskısının önlenmesi için bölgesel gelişme politikaları oluşturulması ve bu çerçevede bölgesel istatistiklerin AB Bölgesel İstatistik Sistemine uygun hale getirilmesi, yeni teşvik tedbirlerinin uygulamaya koyulması vurgulanmıştır. Diğer yandan yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı bir gelişmenin sağlanması ve yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması gerektiği, planlama kademelerine ilişkin olarak da planların birbirleriyle bağlantılarının kurulması, plan hazırlama ve uygulama yöntemleri, denetim usulleri gibi konularda merkezde ve yerelde kuruluşlar arasındaki yetki ve sorumlulukların açığa kavuşturularak koordinasyonun sağlanması, bu kapsamda 49 ile karşılık gelen AB destekli bölgesel kalkınma projelerinin uygulamaya geçirilmesi benimsenmiştir (www.dpt.gov.tr).

2.1.1. Bölgesel kalkınma projeleri

DPT tarafından yürütülmekte olan ve Kalkınma Planlarında da bahsedilen bölgesel kalkınma projeleri (Şekil 2) ve AB uyum sürecinde bölgesel eşitsizlikleri gidermek amacıyla uygulamaya konan bölgesel programlar (Şekil 3) ülkemizde bölgesel kalkınma ve kentleşme konusunda en üst ölçekte uygulanan projelerdir. Mekansal, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla geniş kapsamlı kalkınma programları olan bu projeler kentleşme problemlerini ve bölgeler arası dengesizlikleri gidermede en temel araçlardır. AB uyum sürecinde uygulanacak bölgesel projeler ülkemizde illerin gruplandırılmasından oluşan Düzey 2 Bölgeleri olarak adlandırılan bölge birimleri çerçevesinde ele alınmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Düzey 2 Bölgeleri(www.dpt.gov.tr)

- **Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)**

Temel hedefi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve yaşam standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkânlarını arttırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi millî kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesi olarak nitelendirilmektedir. Proje alanı Fırat ve Dicle havzaları ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) kapsamaktadır, (<http://www.gap.gov.tr>)

- **Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK)**

Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK) 1995 yılında başlatılmış ve 1997 yılında proje tamamlanmıştır. 2005 yılı hedef alınarak hazırlanan proje ile 2005 yılı sonuna kadar bölgede %51'lik bir büyüme hızı yakalanması, 113000 kişiye iş imkânı sağlanması, göçün azalması, yeni istihdam sahalarının çoğunluğunun imalat sanayi ve hizmet sektörlerinde gerçekleşmesi, tarım ve ormancılık faaliyetlerinin dengeye oturması, refah, gelir ve işgücü niteliğinde artış sağlanması amaçlanmıştır, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/zbk.pdf>).

- **Yeşil ırmak Havza Gelişim Projesi**

1997 yılında başlatılan Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi, Amasya, Tokat, Çorum ve Samsun illerini kapsamaktadır. DPT-AB işbirliği ile başlatılan ve DPT'nin koordinasyonunda il valilikleri tarafından oluşturulan İl Özel İdareleri Hizmet Birliği'nin planlama ve uygulama aşamalarında katkılarıyla yürütülmekte olan projede, havzada ekolojik dengeyi bozmadan en uygun arazi kullanım planlaması ile plan bölgesinin diğer bölgelerle olan sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını azaltmak ve mevcut verimlilik düzeyini geliştirerek bölgenin refah düzeyini ve ülke ekonomisine katkısını artırmak amaçlanmıştır (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/yesilirmak.htm>).

- **Doğu Anadolu Projesi (DAP)**

1998 yılında DPT'nin koordinasyonunda başlatılan ve bölgedeki 5 üniversite tarafından hazırlanan DAP; Ağrı, Ardahan, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzurum, Erzincan, Gümüşhane, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van olmak üzere toplam 16 ili kapsayan, GAP benzeri bir projedir. Ancak; GAP daha çok kamu ağırlıklı bir proje olarak projelendirilirken, DAP'ta kamunun oluşturacağı altyapı üzerine özel sektörün getireceği dinamizm ile bölgenin kalkındırılması hedeflenmektedir. Bölgenin ülkenin diğer bölgelerine göre geri kalmasının nedeni, ekonomisinin sektörel yapısı ve değişik sektörlerdeki verimlilik farklılıkları olarak belirlenmiştir Projenin temel amacı ülkenin diğer bölgelerine göre daha geri kalmış bölge ekonomisinin canlandırılmasıdır. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/dap.html>).

- **Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)**

Bölgelerarası gelir dağılımının iyileştirilmesi amacıyla Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden biri olan Doğu Karadeniz Bölgesinde Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan DOKAP Projesi başlatılmıştır. Japon hükümetinin teknik desteği ile hazırlanan proje Ağustos 2000'de tamamlanmıştır.

Projenin bölgesel kalkınma amaçları sosyal, ekonomik ve çevre konularında gözlenen olumsuzlukları gidermek şeklinde ifade edilmiştir. Bu amaç ve stratejiler doğrultusunda alternatif gelişme programları hazırlanmıştır. 1. Dönem (2001-2005), 2. Dönem (2006-2010), 3. Dönem (2011- 2020) olmak üzere projenin Üç aşamada tamamlanması hedeflenmiştir, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/dokap.pdf>).

Şekil 2: Bölgesel Kalkınma Projeleri (www.dpt.gov.tr)

2.1.2. Kalkınma Programları

DPT koordinasyonunda yürütülecek olan projelerin genel amacı; Türkiye'nin AB'ye katılım öncesi mali işbirliği ve ulusal hedefleriyle uyumlu olarak, bölgesel gelişme projelerinin uygulanması için bölgede kapasite oluşturmak suretiyle sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmayı desteklemek ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Bu amaçtan hareketle, bölgede ekonomik ve sosyal gelişmeye katkı sağlayabilecek acil faaliyetlerin, kırsal kesim için gelir getirici faaliyetlerin, bölgedeki KOBİ'lerin desteklenmesi ile yeni iş alanları yaratılması, turizmde gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi hedeflenmektedir (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/>).

- TRB2: Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP) Bitlis, Hakkâri, Muş, Van illerini kapsamakta olup, AB MEDA fonundan hibe edilen kaynaklarla desteklenmektedir.
- TR82 TR83 ve TRA1: Çankırı, Kastamonu, Sinop, Amasya, Çorum, Tokat, Samsun, Bayburt, Erzincan ve Erzurum olmak üzere toplam 10 ili kapsayan ve hazırlık çalışmalarına 2002 yılında başlatılmıştır
- TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon olmak üzere toplam 6 ili kapsayan TR90 Düzey 2 Bölgesel Kalkınma Programının 2003 yılında hazırlık çalışmalarına başlanmış ve uygulanmasına devam edilmektedir.
- TRA2, TR72, TR52, TRB 1: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars, Kayseri, Sivas, Yozgat, Karaman, Konya, Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli olmak üzere toplam 13 ili kapsayan ve hazırlık çalışmalarına 2004 yılında başlanmıştır
- Interreg III/A Yunanistan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı: 2000-2006 programlama dönemi için AB'de bölgeler arası işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan bir girişimdir. Interreg girişimi, sınır ötesi, uluslararası ve bölgeler arası işbirliğini sağlayarak, kıtanın dengeli kalkınmasının desteklenmesi yoluyla, AB genelinde ekonomik ve sosyal uyumun güçlendirilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Interreg III kapsamında Türkiye ve Yunanistan'ın sınır illeri arasındaki mevcut işbirliğini AB fonları ile desteklemek ve geliştirmek amaçlanmaktadır (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/interreg3a.htm>).

Şekil 3: Düzyer 2 Kalkınma Programları(www.dpt.gov.tr)

Görüldüğü üzere planlı kalkınma döneminin başlangıcından itibaren devletin bölgeler arası dengesizlikleri önleyecek planları yürürlüğe koyması, kamu kaynaklarının geri kalmış ve kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında sayılan şehirlere yönlendirilmesi amaçlanmış ve bu doğrultuda pek çok bölge planı hazırlanmıştır. Dokuz kalkınma planında da bu konuya özellikle vurgu yapılmış olmasına ve hem ulusal hem de uluslararası fonların bu bölgelerin kalkınmasına kanalize edilmesine rağmen bugün hâlâ bölgeler arası dengesizlik en önemli kentleşme ve kalkınma problemlerini oluşturmaktadır. Yapılan teşviklere, aktarılan kaynaklara, yeni iş imkanları yaratabilecek projelere, tarımsal üretimi artırıcı sulama projelerine karşılık kat edilen ilerleme beklenen ve istenen seviyenin çok altında kalmıştır. Ancak uygulamaya konulan bu projelerin büyük bir bölümü hâlâ tamamlanmadığından sonuçları hakkında sağlıklı değerlendirmelerde bulunmak bu aşamada mümkün değildir. Önümüzdeki yıllarda elbette ki olumlu etkilerini görmek mümkün olabilecektir. Fakat özel sektörün bu bölgelerde ümit edilen düzeyde kalkınmada rol oynayıp oynamayacağı bugün için kestirilmesi güç bir olgudur. Bu süreç zarfında göreceli olarak kalkınmış kabul edildiğinde batı ve güney bölgelerindeki kalkınma hızının Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin gerisinde kalması halinde de bölgeler arası dengesizlikleri kapatmak mümkün olamayacaktır. Yine de şu an yürürlüğe koyulan projeler hem devletin alt yapı sağlaması, hem yerel kaynakların kalkınmada lokomotif rol oynaması, hem de özel sektörü teşvik edici girişimleri desteklemesi açısından ilerisi için umut verici olarak nitelendirilebilir.

2.1.3. Kalkınmada Öncelikli Yöreleer

Kalkınma planlarında ve uygulamaya koyulan projelerde bahsedilen kalkınmada öncelikli yöreleer (K.Ö.Y) 1968 yılından bu yana karamameler ile belirlenen il ve ilçeleri içermektedir. Bir il veya ilçenin K.Ö.Y. kapsamına alınması yörenin devletin genel teşvik yardımlarından öncelikli olarak faydalandırılacağı anlamına gelmektedir. Bu teşvik yardımları; gümrük ve katma değer vergisi muafiyetinin yanı sıra birtakım yatırımlarda (araştırma-geliştirme yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu veya TÜBİTAK tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanındaki yatırımlar, bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar) bütçeden yatırım kredisi tahsisi ile imalat sanayii, tarımsal sanayi ve madencilik yatırımları için yatırım ve işletme kredisi tahsisi şeklinde olmaktadır (<http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/yatirimtesvik.htm>).

1999 yılından sonra K.Ö.Y.ler belirlenerek yapılan çalışmalardan istenilen verimin elde edilmediği gerekçesiyle DPT tarafından yeni bir kararname hazırlığına girilmediği görülmüştür. 2006 yılı itibarıyla de bu yönde herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte; 29.01.2004 tarihinde kabul edilen 5084 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un 2. maddesinin K.Ö.Y.lerle getirilen kararlarla çakışan yönleri bulunmaktadır. Söz konusu maddede “Bu Kanun; a) Vergi sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından DİE Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına GSYİH tutan 1500 ABD Doları veya daha az olan illeri, b) Bedelsiz arsa ve arazi temini açısından (a) bendindeki iller ile kalkınmada öncelikli yöreler kapsamındaki diğer illeri kapsar” denilmektedir. DİE Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına GSYİH tutarı 1500 ABD Doları veya daha az olan iller K.Ö.Y. olarak kabul edilebilir.

1968 yılından 1999 yılına kadar “Kalkınmada Öncelikli Yöre” kapsamına pek çok il alınmıştır. Bu illerin büyük bir bölümü Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yer alan illerdir. Bazı iller zaman zaman K.Ö.Y. kapsamından çıkarılırken bazıları sürekli bu kapsamda kalmıştır. Sürekli K.Ö.Y. statüsünde olan iller Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Kahramanmaraş, Mardin, Muş, Siirt, Sivas, Tunceli, Şanlıurfa ve Van olmak üzere toplam 18 ildir. Ayrıca Bayburt, Batman, Şırnak, Bartın, Ardahan, Iğdır, Kilis ve Osmaniye illeri de il olduktan sonra çıkan her kararname de K.Ö.Y. kapsamına alınmışlardır.

Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Eskişehir, Hatay, Isparta, İçel, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Sakarya, Tekirdağ ve Yalova olmak üzere toplam 20 il ise hiç K.Ö.Y. kapsamında bulunmamıştır. Bunlar daha çok Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgelerinde bulunan ve ülke genelindeki gelişmişlik sıralamasında üstlerde yer alan illerdir. Bu sonuçlardan bölgeler arası dengesizlikleri önlemek amacıyla ülke kaynaklarının geri kalmış bölgelere aktarıldığı, K.Ö.Y. kararlarıyla bu yörelere birtakım teşvikler yapıldığı ancak elde edilen sonuçların beklenen ve amaçlanan düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Sadece kamu yatırımları ile kalkınmanın, gelişmenin ve kentleşmenin sağlanmayacağı görülmektedir. Planlama ve kentleşme konusunda uygulanan bu politikalar yanı sıra son yıllarda bazı ilçelerin il yapılması, bazı bucakların da ilçe yapılması şeklinde bir süreç yaşanmaktadır. Bu idari statü değişikliği kararlarının uygulanması ve sonuçları ülkemizdeki planlama ve siyaset ilişkisini göstermesi açısından oldukça dikkate değerdir.

3. Türkiye’de İl ve İlçelerin İdari Bölünmesi

3.1. Cumhuriyet’in Başlangıcından Günümüze Kadar İdari Bölünmelerde Meydana Gelen Değişim

Türkiye’de kentlerin İdarî statüsündeki değişikliklerle ilgili çalışmalar Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar dayanmaktadır. 1921 yılında kabul edilen ilk Anayasa ile ülke iller, ilçeler, kasabalar, bucaklar ve köyler olarak 5 kategoride sınıflanmıştır. Başlangıçta 74 olan il sayısı zaman zaman azalarak 57’ye kadar inmiş, ancak 1989’dan itibaren kademeli olarak artarak bugün 81 ’e ulaşmıştır. Tablo 1’de yıllara göre Türkiye’de il ve ilçe sayılarındaki değişiklik görülmektedir.

Tablo 1: Yıllara göre Türkiye’de il ve ilçe sayıları

YILI	KANUN	İL SAYISI	İLLER	İLÇE SAYISI
1920		71	-	-
1924		74	Artvin, Kars, Ardahan İl haline getirildi.	-
1926		63	Üsküdar, Beyoğlu, Çatalca, Gelibolu, Ardahan, Muş, Dersim, Genç, Siverek, Ergani ve Kozan ilçeye dönüştürüldü.	317
1929		63	Bitlis ili ilçe haline, Muş ilçesi il haline getirildi.	-
1933		57	Aksaray, Cebelibereket, Artvin, Şebinkarahisar, Hakkâri İlçe oldu. Mersin ve Silifke illeri birleştirilerek İçel İli kuruldu.	351
1936		62	Artvin, Hakkâri, Bitlis, Bingöl, Tunceli İl haline getirildi.	356
1939		63	Hatay il oldu.	364
1953		63	Uşak il oldu. Kırşehir ilçeye dönüştürüldü.	460
1954		66	Adıyaman, Sakarya, Nevşehir illeri kuruldu.	460
1957		67	Kırşehir tekrar il oldu.	570
1989	3578	71	Aksaray, Bayburt, Karaman, Kırıkkale il oldu.	696
1990	1990/3647	73	Batman ve Sımak il oldu.	-
1991	3760	74	Bartın il oldu.	828
1992	3806	76	Ardahan, Iğdır il oldu.	839
1995	KHK.550	79	Yalova, Kilis, Karabük il oldu.	847
1996	4200	80	Osmaniye il oldu.	849
1999	KHK.584	81	Düzce il oldu	850

(www.illeridaresi.gov.tr)

3.2. İdari Bölünmeden Sorumlu Kuruluşun (İller İdaresi Genel Müdürlüğü) Çalışmaları ve Yasal Alt Yapı

Türkiye’de kentlerin İdarî statüsündeki değişikliklerle ilgili çalışmalar İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğüne yürütülmektedir. İçişleri Bakanlığı’na Şubat-2006 tarihi itibariyle 129 ilçe il olma, 609 bucak ilçe olma talebiyle başvurmuş bulunmaktadır. Yeni illerin kurulmasıyla ilgili çalışmalarda; temel olarak Anayasa ve 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu esas alınmaktadır. İl, ilçe ve bucak kurulmasında yörenin coğrafi durumu, ekonomik şartları ve kamu hizmetlerinin gerekleri esas alınmaya ve yasal hüküm olmamakla birlikte il ve ilçe kurulma çalışmalarının bir takım nesnel esaslara oturtulmaya çalışıldığı belirtilmektedir, (www.illeridaresi.gov.tr) Bu çalışmalar kapsamında il olabilecek ilçeleri belirlerken; il adayı ilçelerin nüfus ve gelişmişlik durumuna, etkilediği alana, ekonomik, eğitim, şehirleşme, ulaşım durumu ile mevcut resmî ve özel kurum ve kuruluşlara, resmi makamların görüşlerine, halkın il olma beklentisine ve bu amacı gerçekleştirme gayretlerine, ilçelerin ayrılacakları

illere ekonomik ve İdarî yönden olumsuz etkilerine göre birtakım kıstasların göz önünde bulundurulmaya çalışıldığı ifade edilmektedir (Altıparmak, 1999).

Bakanlık tarafından il ve ilçe kurulmasında ekonomik olup olmama unsurunun temel esas olarak benimsendiği belirtilse de uygulamalar bu prensibi yansıtmaktan uzaktır. 1999 yılı birim fiyatlarıyla bir ilin kuruluş maliyeti ortalama olarak 26.417.003.400.000 TL olurken, bir ilçenin maliyeti 4.850.136.000.000 TL bir merkez ilçenin maliyeti 4.672.884.200.000 TL olarak belirlenmiştir (www.illeridaresi.gov.tr).

3.3. 1989-1999 Yılları Arasında İl Yapılan Kentlerin Yasalarda Geçen İl Yapılma Gerekçeleri

5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 2. maddesinde illerin ve ilçelerin kanunla kurulacağı hükmü yer alır. Anayasa'nın 126. maddesine dayanılarak ülkemizde yerleşimlerin İdarî statüsünde kanun ve kanun hükmünde kararnameler ile değişiklik yapılabilmesi mümkün olabilmektedir.

Son yıllarda il sayısındaki değişikliklerde de temel olarak Anayasanın bu hükmü esas alınmış ve kanun ya da kanun hükmünde kararnameler ile uygulamalar yapılmıştır. Bu çerçevede TBMM ve Bakanlar Kurulunca çıkarılan Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerin gerekçeleri şu şekilde raporlara yansımıştır:

- **Aksaray, Kırıkkale, Bayburt ve Karaman'ın İl Yapılmasıyla İlgili Kanun (3578 sayılı) Gerekçeleri**

21.06.1989 tarih ve 20202 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 3578 sayılı "4 İl ve 5 İlçe Kurulması Hakkında Kanun" un temel gerekçeleri arasında sosyo-kültürel yönlerden gelişmiş ve buldukları bölgelerin cazibe merkezi haline gelmiş ilçelerin il statüsüne kavuşturulması gelmektedir (TBMM, 1989).

Bu çerçevede; belirli bir nüfus büyüklüğüne erişen ve önemli bir sanayi ve ticaret merkezi haline gelen Ankara İline bağlı Kırıkkale İlçesinin ekonomik ve sosyal gelişmeyi daha rasyonel bir şekilde yönlendirmek, emniyet ve asayişini istenen şekilde sağlayabilmek gerekçesiyle; Niğde İl'ine bağlı Aksaray İlçesinin önemli karayollarının kesişme noktası üzerinde bulunması, önemli ticarî, sanayi ve tarımsal gelişmelerin merkezi durumunda olması ve turizm ve nüfus büyüklüğü açısından da önemli bir potansiyele sahip olmasıyla hızlı bir şehirleşme ve büyüme gösteren bir yerleşme özelliği gösterdiğinden ilçe statüsünde yönetilmesinin zor olacağı gerekçesiyle; Gümüşhane İline bağlı Bayburt İlçesi tarihî geçmişi ve konumu itibarıyla çevresinin merkezi durumunda olması ve sosyal, ekonomik ve ticarî bakımdan zayıf ve gelişme imkânları kısıtlı olan bölgenin kalkınmasını sağlamak gerekçesiyle; Konya İline bağlı Karaman İlçesi ise, ekonomik ve turistik yönden önem arz eden, tarihî geçmişi ile özel bir yeri olan bir yerleşim merkezi olması ve Konya ilinin çok geniş alanlara yayılması nedeniyle kamu hizmetlerinin daha etkin sunulabilmesi gerekçesiyle il yapılmalarına karar verilmiştir.

- **Batman ve Şırnak'ın İl Yapılmasıyla İlgili Kanun (3647 sayılı) Gerekçeleri**

18.05.1990 tarih ve 20522 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 3647 sayılı "İki İl ile Beş İlçe Kurulması Hakkında Kanun" un gerekçeleri arasında Hakkâri, Mardin, Siirt illerine bağlı bazı yerleşim birimlerinde; bölgenin coğrafi yapısından, iklim şartlarından kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle, kamu hizmetlerinin aksaması yatmaktadır (TBMM, 1990).

Bu çerçevede; hızlı bir nüfus artışı gösteren ve çeşitli sektörlerde yatırımların yapıldığı Siirt iline bağlı Batman ilçesinin ekonomik ve sosyal gelişmenin daha iyi yürütülmesi, hizmetlerin etkin ve verimli sunulması ve emniyet ve asayişin sağlanması amacıyla il yapılması kararlaştırılmıştır. Diğer yandan, Siirt İline bağlı Şırnak İlçesinin, emniyet ve asayiş bakımından önem arz eden, ekonomik ve sosyal yönden problemlili olan ve coğrafi şartların kamu hizmetlerinin yürütülmesini aksattığı bir bölgede bulunması ve emniyet- asayişin ve bölgenin sosyo-ekonomik gelişmesinin sağlanması gerekçeleriyle il yapılmasına karar verilmiştir.

- **Bartın'ın İl Yapılmasıyla İlgili Kanun (3760 sayılı) Gerekçeleri**

07.09.1991 tarih ve 20984 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 3760 sayılı “Bartın İlinin Kurulması Hakkında Kanun ”da Zonguldak iline bağlı Bartın ilçesinin sanayi ve turizm alanında gösterdiği gelişmelerle bölgenin merkezi durumuna gelmesi ve daha etkin ve verimli şekilde hizmet götürülmesi gerekçeleriyle il yapıldığı belirtilmektedir (TBMM, 1991),

- **Ardahan ve Iğdır'ın İl Yapılmasıyla İlgili Kanun (3806 sayılı) Gerekçeleri**

03.06.1992 tarih ve 21247 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 3806 sayılı “On üç İlçe ve İki İl Kurulması Hakkında Kanun” gerekçeleri arasında Ardahan ilçesinin sürekli olarak dış göç nedeniyle nüfus kaybetmesi, ekonomik anlamda hayvancılıktan başka önemli bir gelir kaynağı bulunmaması ve coğrafi konumu açısından sınır ticareti yapılmasına imkân vermesi Iğdır ilçesinin ise yeni faaliyete geçirilen sulama ağı ile ekonomik anlamda önemli bir gelişme kaydetmesi ve Kars ilinin geniş bir bölgeyi kaplaması sayılmıştır (TBMM, 1992).

- **Karabük, Kilis ve Yalova'nın İl Yapılmasıyla İlgili Kanun Hükmünde Kararname (550 sayılı) Gerekçeleri**

18.05.1990 tarih ve 22305 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 550 sayılı "Sekiz İlçe ve Üç İl Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” gerekçelerinin başında, Zonguldak iline bağlı Karabük ilçesinin sanayi tesisleri ve nüfus yoğunluğunun artması nedeniyle ilçe statüsünde hizmetlerde aksama görülmesi; Gaziantep iline bağlı Kilis ilçesinin büyük illere göç vermesi, il olması halinde bölgede işsizliğin azalmasının ve yatırımların artmasının öngörülmesi; İstanbul iline bağlı Yalova'nın ise coğrafi açıdan İstanbul ile karayolu bağlantısı olmaması, turizm merkezi haline gelmesi ve nüfus yoğunluğu açısından özellikle yaz aylarında ilçe statüsünde yönetilmesinde zorluklar doğması gelmektedir.

- **Osmaniye'nin İl Yapılmasıyla İlgili Kanun (4200 sayılı) Gerekçeleri**

07.09.1991 tarih ve 22801 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 4200 sayılı “Üç İlçe ve Bir İl Kurulması Hakkında Kanun “un gerekçeleri arasında Adana iline bağlı Osmaniye ilçesinin coğrafi açıdan komşu il merkezlerine uzak olması, ekonomik anlamda özellikle tarım ve ticaretle gelişme göstermesi, nüfus yoğunluğunun fazla olması ve güvenlik kuvvetlerinin bölgedeki etkinliğinin daha da artırılması sayılmıştır (TBMM,1996).

• **Düzce'nin İl Yapılmasıyla İlgili Kanun Hükmünde Kararname (584 Sayılı) Gerekçeleri**

09.12.1999 tarih ve 23901 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 584 sayılı "Bir İl ve İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" de Bolu iline bağlı Düzce ilçesinin il yapılma gerekçelerinin başında 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 tarihlerinde Marmara Bölgesinde meydana gelen ve çok büyük can ve mal kaybına yol açan depremlerin yaralarının bir an önce sarılması, bu bölgelerde kamu hizmetlerinin en seri şekilde götürülebilmesi ve yöredeki ekonomik ve sosyal gelişmenin hızlandırılabilmesi gelmektedir.

Yukarıda açıklanan kanun ve kanun hükmünde kararname gerekçelerinden anlaşılacağı üzere, Anayasa'nın 126. maddesine dayandırılarak yapılan İdarî yapıdaki değişikliklerde ekonomik geliş(me)mişlik, coğrafi konum, tarihî geçmiş, dış-göç, nüfus yoğunluğu ve güvenlik unsurları nedeniyle kamu hizmetlerinin daha etkin ve verimli sağlanabilmesi esas teşkil etmektedir. Her bir ilçenin il yapılmasındaki temel unsurlar Tablo 2'de özetlenmektedir.

Tablo 2: Yeni illerin il yapılma gerekçeleri

	İL	Gerekçe
1	AKSARAY	Ekonomik gelişmişlik+coğrafi konum
2	KIRIKKALE	Ekonomik gelişmişlik
3	BAYBURT	Ekonomik gelişmemişlik+tarihî geçmiş
4	KARAMAN	Coğrafi konum+tarihî geçmiş
5	BATMAN	Ekonomik gelişmişlik+nüfus yoğunluğu
6	ŞIRNAK	Ekonomik gelişmemişlik+güvenlik
7	BARTIN	Ekonomik gelişmişlik
8	ARDAHAN	Dış-göç+ekonomik gelişmemişlik
9	İĞDIR	Ekonomik gelişmişlik + coğrafi konum
10	KARABÜK	Ekonomik gelişmişlik+nüfus yoğunluğu
11	KİLİS	Dış-göç
12	YALOVA	Coğrafi konum+nüfus yoğunluğu
13	OSMANİYE	Coğrafi konum+nüfus yoğunluğu
14	DÜZCE	Doğal afet

Temel olarak ekonomik gelişmeye ya da gerilemeye dayandırılan ve nüfus yoğunluğu ile desteklenen gerekçeler incelendiğinde tüm bu gelişmelerin ya da nüfus artışının ülkedeki diğer yerleşimlerde de söz konusu olduğu görülecektir. Son derece genel ve basit birtakım gerekçeler ileri sürülerek detaylı analiz ve verilere dayandırılmadan bazı ilçelerin kanunla, bazılarının kanun hükmünde kararname ile alelacele il yapılması bu kararların ekonomik olmaktan çok politik temelli olduğu yargısını güçlendirmektedir.

4. Yeni İl Kurulmasının Diğer İlçelerde Meydana Getirdiği Beklentiler ve Politik Yansımaları

Ülkemizdeki mülkî dağılımda en üst kademede yer alan iller, merkezi yönetimin pek çok taşra teşkilatının yer aldığı ve il sınırlarındaki ilçelerin de merkezi niteliğinde yerleşmeler olduğu için bir ilçenin il yapılması genelde halk tarafından hizmetlere daha kolay ulaşmak açısından talep edilen bir

durumdur. Son yıllarda İçişleri Bakanlığı'na il olmak için yapılan başvuru sayısındaki artış ve bu başvuruların pek çoğunun rasyonel gerekçelere ve nesnel esaslara dayanmaması hem politikacılar hem de bürokratlar açısından zaman zaman içinden çıkılmaz bir durum yaratmaktadır.

Türkiye'de il olmak için başvuran 129 ilçe arasında ülke genelinde ekonomik ve sosyal açıdan oldukça gelişmiş durumda olan ilçelerin (İskenderun(Hatay), Alanya(Antalya), Tarsus (Mersin), Çorlu (Tekirdağ), Gebze (İzmit), yanı sıra son derece geri kalmış ilçeler (Doğubayazıt (Ağrı), Ahlat (Bitlis), Silvan (Diyarbakır), Dargeçit (Mardin), Viranşehir (Ş. Urfa), Sarıyahşi (Aksaray), Cizre (Şırnak), Kelkit (Gümüşhane), Malazgirt (Muş)) de bulunmaktadır. Bu durum hem il yapılma konusunda herhangi bir kriter olmamasından hem de bu uygulamaların zamanla politik bir baskı ve rant aracı halini almasından kaynaklanmaktadır. İl olmak için başvuran ilçelerden bilinen bazıların (Nazilli, Alanya, Akşehir, Tarsus, Şebinkarahisar) her dönemde il olma talepleri gündeme gelmiştir. Bu ilçelerin bir kısmı ekonomik gelişmişlikleri ve demografik büyüklükleri, bir kısmı da tarihsel süreçte edindikleri merkezî roller nedeniyle zaman zaman politikacılar üzerinde il olma yönünde siyasi baskı oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle yeni illerin özelliklerini gösteren pek çok ilçe bulunmaktadır. Hatta bu ilçelerden bazıların (Alanya, Gebze, Çorlu, İskenderun, Tarsus gibi) kentleşme ve gelişmişlik düzeyleri pek çok ilden daha ileri durumdadır. Ancak coğrafi açıdan incelendiğinde bu ilçelerin bağlı oldukları il merkezlerine oldukça yakın mesafede (İskenderun-Hatay: 59 km, Gebze-Kocaeli: 51 km, Tarsus-Mersin: 27 km) yer aldıkları görülmektedir. Aynı durum yeni iller için de geçerlidir (Düzce-Bolu: 45 km, Osmaniye-Adana: 86 km, Kırıkkale-Ankara: 77 km, Kilis - Gaziantep: 64 km). Günümüzde kentleşme ile teknolojik gelişmeler arasında güçlü bir bağıntı bulunmaktadır. Özellikle ulaşım teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak kentlerin geliştikleri ve coğrafi konum kentleşmede hala önemli bir girdi olmakla beraber yerleşimler arasındaki ulaşım bağıntılarının çok daha etkin bir unsur olduğu kabul edilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'de yeni il kurulması olgusu değerlendirildiğinde ilçelerin idari statülerini değiştirmek yerine merkezi ve gelişmiş yerler ile ulaşım bağlantılarını güçlendirmenin çok daha rasyonel ve daha etkin bir uygulama olacağı düşünülmektedir.

Ekonomik ve sosyal açıdan önemli bir kalkınma sağlamayan, dış-göçü önlemede yetersiz kalan ve hem demografik hem de sosyo-ekonomik açıdan nesnel esaslara oturmayan il yapılması uygulamaları halen güncelliğini korumaktadır. 1999 sonrası yeni bir il kurulmamasına karşın bu tarihten günümüze kadar 27 ilçenin (Kozan, Dinar, Alanya, Manavgat, Ayvalık, Ergani, Şebinkarahisar, İskenderun, Anamur, Tarsus, Ödemiş, Gebze, Beyşehir, Akşehir, Ereğli, Salihli, Afşin, Elbistan, Midyat, Fethiye, Malazgirt, Suşehri, Niksar, Zile, Turhal, Erbaa, Siverek, Ermenek) daha il yapılması için milletvekillerince TBMM'ne teklif sunulduğu belirlenmiştir. Bu sayı ülkemizde hâlâ il kurulmasının gerçek boyutlarıyla algılanmadığının ve politikacılar tarafından politik rant aracı olarak kullanıldığının bir göstergesi kabul edilebilir. Üstelik ilçelerin il yapılması ile sağlanan politik rantların da uzun vadeli olmadığı ve bir ya da iki seçim sonra o ilçede yaşayan insanların farklı politik tercihlere yöneldiği bilinmektedir. Tablo 3'te hangi hükümet döneminde hangi illerin kurulduğu ve halen il yapılmaları gündemde olan bazı ilçeler hakkında teklif sunan hükümetler ile bu kentlerde son genel ve yerel seçimlerde halkın ağırlıklı politik tercihleri görülmektedir.

Tablo 3'te açıkça görüldüğü gibi il yapılması o yöre halkının politik tercihlerinde önemli bir etki yapmamaktadır. Türkiye gibi halkın politik tercihi çok hızlı değişebilen ve gündemi etkileyen pek çok iç ve dış olgunun olduğu bir ülkede bu yolla sağlanan politik rantın son derece sınırlı ve kısa vadeli kaldığı anlaşılmaktadır. Ancak politikacılar tarafından bu durumun çok da farkında olunmadığı, kısa vadeli rantlar için bile ülke kaynaklarının etkin kullanımının dikkate alınmadığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: Yeni kurulan iller ile bazı ilçelerin hangi hükümetler döneminde il yapıldıkları ya da il yapılma teklifinde bulunuldukları ve son politik yapıları

İL-İLÇE	Hangi hükümet döneminde il yapıldığı ya da il yapılma teklifinde bulunulduğu	Son genel seçimlerde (2002) en çok oy alan siyasi parti	Son yerel seçimlerde (2004) en çok oy alan siyasi parti
AKSARAY	ANAP (II. Özal hükümeti)	AKP	AKP
BAYBURT	ANAP(II. Özal hükümeti)	BAĞIMSIZ	AKP
KARAMAN	ANAP(II. Özal hükümeti)	AKP	AKP
KIRIKKALE	ANAP(II. Özal hükümeti)	AKP	AKP
BATMAN	ANAP(II. Özal hükümeti)	DEHAP	SHP
ŞIRNAK	ANAP(Akbulut hükümeti)	DEHAP	SHP
BARTIN	ANAP(Akbulut hükümeti)	AKP	DSP
ARDAHAN	DYP-SHP (III. Demirel Hükümeti)	CHP	DYP
İĞDIR	DYP-SHP (III. Demirel Hükümeti)	DEHAP	MHP
KARABÜK	DYP-CHP (I. Çiller Hükümeti)	AKP	AKP
KİLİS	DYP-CHP (I. Çiller Hükümeti)	AKP	AKP
YALOVA	DYP-CHP (I. Çiller Hükümeti)	AKP	AKP
OSMANİYE	RP-DYP (Erbakan hükümeti)	AKP	AKP
DÜZCE	DSP-MHP-ANAP (V. Ecevit Hükümeti)	AKP	AKP
TARSUS	DSP-MHP-ANAP(V. Ecevit Hükümeti)	MHP	MHP
İSKENDERUN	AKP (Erdoğan Hükümeti)	CHP	ANAP
ALANYA	DSP-MHP-ANAP(V. Ecevit Hükümeti)	AKP	ANAP
ŞEBİNKARAHİSAR	ANAP-DYP-DSP (III. Yılmaz Hükümeti) DSP-MHP-ANAP(V.Ecevit Hükümeti) AKP (Erdoğan Hükümeti)	AKP	MHP
SUŞEHRİ	DSP (IV. Ecevit Hükümeti) AKP (Erdoğan Hükümeti)	AKP	AKP
NAZİLLİ	DSP-MHP-ANAP(V. Ecevit Hükümeti)	CHP	DYP
KONYA-EREĞLİ	AKP (Erdoğan Hükümeti)	AKP	AKP

(www.yerelnet.org.tr, DİE)

5. Sonuçlar ve Değerlendirmeler

Ülkemizde kentleşme ve siyaset ilişkisi bağlamında yeni illerin kurulması uygulamalarını değerlendirdiğimizde, bu sürecin zamanla spekülatif bir boyut kazandığı, sonuçları itibariyle de öngörülen faydaların sağlanmadığı belirlenmiştir. Ekonomik anlamda kalkınmalarını sağlamak amacıyla il yapılan Bayburt, Şırnak, Ardahan illerinin hala en az gelişmiş yöreler arasında yer alması bu olgunun açık bir göstergesidir. Bunun yanı sıra Kırıkkale, Karaman, Batman, Osmaniye gibi ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayan illerin ilçe statüsündeyken de bugün gösterdikleri kalkınma ve gelişme eğilimlerini yansıtmaları, il yapmanın bu yöreler için önemli bir getirisinin olmadığını, ilçe statüsündeki bir yerleşmenin de kalkınıp kentleşebileceğini göstermektedir.

Bu araştırma sonucunda yeni il yapılması sürecinin ülkemiz açısından kaynakların israfına yol açan, ekonomik olmayan bir uygulama olduğu ortaya çıkmaktadır. Kentleşme ve gelişme bağlamında ele alındığında; günümüz Türkiye'sinde kentlerin idari statülerini değiştirmek yoluyla kalkınma ve gelişmelerini sağlamanın mümkün olmadığı, geniş kapsamlı çok yönlü bir planlama anlayışının hakim olduğu üst ölçek plan, program ve stratejiler ile parçalı bu uygulamaların bağdaşmadığı görülmüştür. Ekonomik boyutun çok önemli olduğu kentleşme ve planlama olgusu açısından, bu gibi ekonomik olmayan uygulamaların öngörülen faydaları sağlayamayacağı, bu nedenle ekonomi politikalarıyla kentleşme politikalarının birlikte değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Üst ölçek plan kararlarıyla (kalkınma planları ve bölgesel projeler) bağdaşmayan bu durumun siyaset ve planlama ilişkisi içinde planlamanın meşruiyetinin sorgulanmasına neden olduğu, merkezî idarenin elindeki araçları yanlış yönlendirdiği ve ülke ve bölge ölçeğinde yaşanan problemlere (bölgeler arası dengesizlik gibi) çözüm oluşturmadığı belirlenmiştir. Ayrıca; ekonomik olarak gerileme sürecinde olan kentlerde bu şekilde ekonomik kalkınma, nüfus kaybeden yerleşimlerde nüfus artışı sağlanamayacağı, hizmetlerin daha etkin sunulması açısından çok daha kalıcı ve başka sektörleri de tetikleyecek çözümler üretilmesi gerektiği düşünülmektedir. Üstelik Türkiye gibi halkın politik tercihi çok hızlı değişebilen ve gündemi etkileyen pek çok iç ve dış olgunun olduğu bir ülkede bu yolla sağlanan politik rantın son derece sınırlı ve kısa vadeli kaldığı, uzun vadede halkın politik tercihlerini yönlendiremediği de saptanmıştır.

Kaynakça

Altıparmak, A., 1999. Osmanlı'dan Günümüze İller İdaresi Genel Müdürlüğü, (www.illeridaresi.gov.tr)

DPT, 1998. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (1996), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No:2466.

DPT, 1963. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

DPT, 1968. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

DPT, 1973. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

DPT, 1979. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

TBMM Tutanak Dergisi,(1989) Dönem: 18, Cilt:29,Yasama Yılı:2

TBMM Tutanak Dergisi,(1990) Dönem:18, Cilt:45,Yasama Yılı:3

TBMM Tutanak Dergisi,(1991) Dönem: 18, Cilt:62,Yasama Yılı:4

TBMM Tutanak Dergisi,(1992) Dönem:19, Cilt: 12,Yasama Yılı: 1

TBMM Tutanak Dergisi,(1996) Dönem:20, Cilt:12,Yasama Yılı:2

TBMM Tutanak Dergisi,(1996) Dönem:20, Cilt: 13,Yasama Yılı:2

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf> (Temmuz 2005)

- <http://ekutup.dpt.gov.tr/dap.html> (Temmuz, 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dincerb/il/> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dincerb/ilce/> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/dokap.pdf> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf> (Temmuz 2005)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf> (Haziran 2006)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/zbk.pdf> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/trb2.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/tr82tr83tral.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/interreg3a.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/tr90.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abdbkpu/trA2tr72tr52trbl.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/yesilirmak.htm> (Temmuz 2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/koy> (Temmuz 2005)
- <http://www.gap.gov.tr/gap.php?sayfa=Flash/Tr/proje.htm> (Ağustos 2005)
- <http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/yatirimtesvik.htm> (Haziran 2005)
- <http://www.kgm.gov.tr/il2.asp> (Ocak 2006)
- <http://www.kgm.gov.tr/ilce2.asp> (Ocak 2006)
- <http://www.yerelnet.org.tr/genel/yerelgundem.php> (Mayıs 2006)
- www.dpt.gov.tr (Ekim 2005)
- www.die.gov.tr (Ocak 2005, Temmuz 2006)
- www.illeridaresi.gov.tr (Ocak 2006)